

Akateemiset oppikirjat ovat osa Suomen tieteen kehitystä

■ Tuomas Seppä

Edellä esitelty (ks. Virpi Yliraudanjoki, s. 37–39) selvitys suomenkielisten akateemisten oppikirjojen käytöstä pureutuu laiminlyötyyn aiheeseen. Nyt kun yliopistojen tutkintorakenteet ovat muuttumassa, tarvitaan strategista ajattelua myös oppikirjojen ja -materiaalien tuottamisessa.

Hyvä oppikirja tarjoaa uutta tieteellistä tietoa ja on samalla pedagogisesti kiinnostava. Hyvin onnistuessaan se tavoittaa monella alalla myös yliopistoa laajemmin lukijakunnan. Oppikirjojen tekeminen tulisi kytkeä laajemmin suomalaisen tieteen ja korkeimman opetuksen tason

parantamiseen – ja sitä kautta myös yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen. Toki on selvää, että oppikirjat ovat vain yksi osa yliopisto-opetusta. Alati muuttuvassa ympäristössä kirja tarjoaa yhteisesti jaettua – ja ajateltua – tietoa. Hyvä suomeksi (tai ruotsiksi) kirjoitettu oppikirja antaa kullakin alalla mahdollisuuden omaksua peruskäsitteistön.

Selvityksen mukaan oppikirjoja tehdään satunnaisin kirjoittajavoimin ja kustantajat painiskelevat niukkojen resurssien kanssa etenkin pienillä tieteenaloilla. Siksi on tärkeää hahmottaa konkreettisesti oppikirjan koko arvoketju.

Yliopistojen olisi tehtävä yhteistyötä ja ilmaista, mitä tarvitaan. Nyt oppikirjaideat syntyvät hajanaisesti yksittäisten kirjan kirjoittajien ja työryhmien kesken. Kirjoittajien puolestaan tulisi olla harjaantuneita monenlaisen tekstilajin kirjoittamiseen. Liian usein tekijät kirjoittavat hyvin tuntemansa lajityypin – tieteellisen journalin – mukaisesti. Tarvitaan siis kirjoittajakoulutusta. Arvoketjussa tärkeä osa on kirjan kustantajalla. Kustantajan työssä tärkeintä on paneutuva ja korkealaatuinen sisällön jalostaminen, kuten ammattimainen kustannustoi-
mittaminen, jonka kuluessa tekstistä hiotaan sisällöllisesti, tyylillisesti ja ulkoasultaan toimiva oppikirja. Tähän liittyy myös kustantajan toteut-
tama arviointiprosessi, jossa vertaisarvioinnilla on keskeinen osa. Kustantaja ottaa kuitenkin aina taloudellisen riskin julkaistessaan teoksen, jonka käytöstä päätetään yliopistoissa vasta sen jälkeen, kun kirja on ilmestynyt.

Hyvän oppikirjan tekemiseen tarvitaan resursseja. Tällä hetkellä oppikirjojen tuottamiseen ei juuri liikene julkista rahaa. Siksi olisi tärkeää, että resursseja jaettaisiin turvattaisiin etenkin pienten opinalojen oppikirjojen tuotanto. On pieni skandaali, että valtiovalta ei näytä tunnustavan oppikirjoja osaksi Suomen tieteen tason parantamista – ainakin jos asiaa mitataan taloudellisesti. Tilanteen parantamiseen ei tarvittaisi jättisummia.

On lupaavaa, että yliopistojen uudessa rahoitusmallissa (Julkaisufoorumi) suomen kieli on tunnustettu tasavertaiseksi tieteellisen esittämisen kieleksi muiden kansainvälisten kielten rinnalla. Vastaava eetos tulisi tuoda myös oppikirjojen kirjoittamiseen ja julkaisemiseen. Niihin tulisi panostaa niin laadullisesti kuin taloudellisesti. Suomenkielinen tieteellinen julkaiseminen ja oppikirjatuotanto antavat oivat edellytykset kansainvälisyyteen. Ne esimerkiksi helpottavat opiskelijaa omaksumaan oman alan peruskäsitteistön sekä antavat aloittavalle tutkijalle tilaisuuden opetella tieteellistä julkaisemista.

On kaikkiaan paradoksaalista, että 2000-luvulla on saatavilla parempia oppikirjoja kuin koskaan. Niihin kuuluvat myös erinomaiset niin klassikoiden kuin nykyajan ajattelijoidenkin

suomennokset. Tämä kaikki syntyy (yleensä) pienten kustantajien, innokkaiden kirjoittajien ja säätiöiden yhteistoiminnasta. Julkinen valta ja yliopistot tukevat kirjahankkeita satunnaisesti, ja strategiadokumenteista on vaikea löytää linjauksia julkaisufoorumista.

On ironista, että oppikirjaselvityksen mukaan vain haastatellut opiskelijat toivoivat yhteispeliä oppikirjojen tason kohottamiseksi. Ja on surullista, että oppikirjojen tekeminen on harvan ja sattumanvaraisen tekijäjoukon innostuksen varassa. Miten myös yliopistot saataisiin kiinnostumaan oppikirjoista?

Ehdotan, että kootaan yhteen ne toimijat, joille oppikirjojen tekeminen kuuluu. Voisimme edetä seuraavasti:

(1) Katsotaan kauas tulevaisuuteen. Tavoitteena on tieteen ja opetuksen tason kohottaminen sekä tieteen ja yhteiskunnan suhteen lähentäminen. Oppikirja tulee sijoittaa tähän asia-yhteyteen.

(2) Määritellään, mikä on oppikirja ja mikä oppimateriaali – sisällöllisesti ja muodollisesti? Mitä kannattaa tehdä painetun tai e-kirjan muodossa? Mikä toimii parhaiten verkkoaineistona?

(3) Tehdään perusselvitys tarpeista ja asetetaan konkreettiset tavoitteet. Annetaan aloite toimijoille ja tartutaan toimeen. Näin turvataan suomenkielisten oppikirjojen tulevaisuus.

(4) Mukaan kutsutaan kaikki asianosaiset ja asiantuntijat: mm. tiede- ja koulutusinstituutit (raha, resurssit ja rakenne), kirjastot, tekijät (yliopistojen opettajat), käyttäjät (opiskelijat), kirjoittajat ja toteuttajat (kustantajat ja muut julkaisijat). Luonteva kokoonakutsuja tällaiselle foorumille olisi esimerkiksi Tieteellisten seurain valtuuskunta, Suomen Tiedekustantajien liitto tai jokin muu taho, joka seuraa läheltä akateemisia oppikirjoja.

Kirjoittaja on Gaudeamuksen kustannusjohtaja.